

TI2ORRA

SO ZBOROM

NÁRODNÉ
OSVETOVÉ
CENTRUM

METODICKÉ LISTY

PaedDr. Alfonz Poliak, PhD.

Aj sólistka Zuzka musí vedieť, kde je na pódiu jej miesto. Má to odskúšané z akustickej a priestorovej skúšky. My, zbor, ju sprevádzame v netradičnom postavení či „posadení.“ Nech jej necloníme.

METODICKÉ LISTY

TUORBA SO ZBOROM

**KRÁTKA INŠTRUKTÁŽ
METODICKEJ PRÁCE
SO ZBOROM**

**VONKAJŠÍM ZMYSLOM ČINNOSTI
SPEVÁCKEHO ZBORU
JE VEREJNÉ PREDVÁDZANIE
ZBOROVÝCH SKLADIEB.
ÚČINKOVANIE NA VEREJNOSTI
DÁVA VŠAK ZBORU AJ VNÚTORNÚ NÁPLŇ.
JEHO VYSTÚPENIA SA MUSIA
VYZNAČOVAŤ VYSOKÝM
STUPŇOM PROFESIONALITY.**

Autor textu:
PaedDr. Alfonz Poliak, PhD.

Ukážky, foto:
archív autora príspevku

Zbor je podľa Encyklopédie dramatických umení Slovenska:

1. skupina spevákov alebo tanečníkov, ktorá sa ako kolektívne teleso podieľa na uvedení hudobno-javiskového alebo koncertného diela;
 2. označenie viachlasného vokálneho diela alebo časti hudobno-dramatického diela určenej na interpretáciu zborom (Kol. autorov, Encyklopédia dramatických umení Slovenska 2, 1989, str. 572).
- Predmetom nášho záujmu bude zbor v 1. význame uvedenej citácie. Podľa Malej encyklopédie hudby je zbor, zborový spev organizované zoskupenie spevákov na jednotné predvádzanie vokálnych a vokálno-inštrumentálnych skladieb. Podľa veku, resp. pohlavia sa rozlišujú spevácke zbory: **detské, ženské, mužské a miešané**. Každý zbor sa vzhľadom na farbu a polohu hlasu delí na hlasové skupiny;

– **detský**: prvý (najvyšší), druhý (stredný), tretí (najnižší) hlas;

– **ženský**: prvý soprán (najvyšší), druhý soprán, prvý alt, druhý alt (najnižší);

– **mužský**: prvý tenor (najvyšší), druhý tenor, prvý bas, druhý bas (najnižší);

– **miešaný**: prvý soprán, druhý soprán, prvý alt, druhý alt, prvý tenor, druhý tenor, prvý bas, druhý bas.

Spevácke zbory delíme aj **podľa veľkosti**, prípadne druhu predvádzaných skladieb. Podľa toho sa rozoznávajú spevácke zbory symfonické (filharmonické), rozhlasové, operné, komorné, madrigalové a podobne. Spev zboru bez sprievodu hudobných nástrojov sa nazýva **a cappella**. Dobrá úroveň zborového spievania vyžaduje individuálnu hlasovú techniku, intonačnú a farebnú vyrovnanosť hlasových skupín a interpretačnú disciplínu (Jurík, Malá encyklopédia hudby, 1969, str. 620).

Takto si postaví detský zbor dirigent – po hlasoch

Kolektívny spev detí sa objavuje v európskom umení už v stredoveku. Za prvú zmienku o zborovom speve možno považovať správy o rímskej Schole cantorum, ktorá vznikla okolo roku 600 z iniciatívy pápeža Gregora Veľkého.

Detský spevácky zbor je definovaný ako skupina členov – spevákov – vekovo špecifikovaných od 6 do 15 rokov. Jeho zvláštnosťou je periodická fluktuácia členov. Za deti, ktoré každoročne odchádzajú zo zboru, pretože prestávajú byť deťmi, prichádzajú do zboru „nováčikovia“. Ich výchova a technická príprava je existenčná podmienka detského speváckeho zboru a jeho organická súčasť.

Zborový spev ako spevácku disciplínu možno charakterizovať ako skupinovú interpretáciu jednohlasnej alebo viachlas-

nej piesne alebo skladby. Spev je prirodzený hudobný prejav človeka, ktorý sa realizuje pomocou hlasu. Od spôsobu využívania detského hlasu závisí estetická kvalita spevu, takže starostlivosť o hlasovú kultúru detského zborového speváka je hygienická aj umelecká záležitosť. Nároky na pôsobenie speváka v zbore sú vysoké, aj keď podstatne iné ako požiadavky kladené na dospelého speváka. Preto pri práci s detským zborovým spevákom treba rešpektovať všetky jeho zvláštnosti a individuality: vek, citovú a intelektovú vyspelosť, hlasové možnosti, kultúru hlasu a pod. Aj u detí je spev ovládaním hlasu. Je nutné naučiť detského speváka používať hlasové orgány tak, aby sa pri speve, najmä zborovom, natrvalo nepoškodila ich funkcia.

... a takto fotograf – podľa veľkosti.

VÝZNAM, CIEĽ A ÚLOHY DETSKÉHO SPEVÁCKEHO ZBORU

„Také umělecký kolektiv, tak jako člověk, má svůj život, okamžik zrození, zrání, vlastní životní osudy, zápsy, radosti i starosti“ (CHVÁLA, J. – Každý sbor má svého sbormistra. Bravo, Kuhňata, Praha, Panton 1987, s. 22).

Práca v detskom zbore musí byť systematická, jej **význam** je vo výraznom formovaní mravnej výchovy a zároveň v poskytovaní estetických hodnôt. Výcvikom hlasových funkcií sa môže prikrčiť k výcviku hlasu z hľadiska estetického, aby bol schopný pretlmočiť autorský zámer. Prostredníctvom hlasu je možné vyvolať estetický zážitok aj u poslucháča.

Cieľom každého speváckeho zboru je dosiahnuť kultivovaný, esteticky pôsobivý vokálny prejav.

Z časového hľadiska môžeme hovoriť o krátkodobých, strednodobých a dlhodobých cieľoch.

Krátkodobým cieľom je nácvik konkrétnej zborovej piesne – skladby.

Strednodobým cieľom sú napríklad verejné vystúpenia, koncerty, súťaže, zájazdy a pod.

Dlhodobý cieľ predstavuje vybudovanie kvalitného, interpretačne sa stále zlepšujúceho zboru s pevnou členskou základňou.

Citlivý výber piesní, primeraný tónový rozsah, zapájanie ideomotoriky vytvárajú v zbore spontánnosť a hravosť. Pieseň sa stáva prostriedkom na obohatenie dušev-

ného života. Poézia v spojení s melódiou pôsobí na city mimo rozumového chápania, preto je deťom v mladšom školskom veku blízka.

ZALOŽENIE SPEVÁCKEHO ZBORU

Keď sa rozhodneme založiť spevácky zbor na ZŠ, musíme si uvedomiť, aké máme možnosti na existenciu školského zboru. Je rozdiel medzi koncertnými detskými zbormi, ktoré majú bohatú tradíciu, možnosť výberu spevákov z rôznych škôl v meste či okolí, a teda aj kvalitatívny výber detských hlasov.

Pri dnešnom stave hudobnej výchovy na školách si netreba robiť veľké ilúzie pri výbere žiakov. Bezpodmienečným predpokladom úspešného zaradenia dieťaťa do zboru je veku primeraný hlasový rozsah a disponovanie hudobným sluchom.

Samotný nábor žiakov do zboru nie je rozhodujúci pre tento druh záujmovej činnosti. Učiteľ – zbormajster – sa musí vyzbrojiť dávkou trpezlivosti hlavne v počiatočných fázach prípravy na založenie zboru. Množstvo prekážok, napríklad aj nepochopenia zo strany kolegov, si vyžaduje odhodlanie a hneď od začiatku nepoľaviť v nastolených požiadavkách. Organizačná príprava na založenie detského zboru na prvom stupni ZŠ nás stavia pred isté úlohy, ktoré sú nevyhnutné pre budúce fungovanie takéhoto telesa.

Detský spevácky zbor na ZŠ možno budovať buď zo žiakov z **jednotlivých ročníkov**, alebo ako spoločný školský

zbor **zo žiakov rôzneho veku**. Založeniu a vedeniu zboru na prvom stupni základnej školy vyhovuje skôr prvý model.

Priebojček – prípravka detského speváckeho zboru PRIEBOJ (Takí boli...)

Aj po rokoch zostávajú speváci hrdí na logo svojho zboru (... takí sú dnes)

Zbor vytvoríme zo žiakov z niektorého ročníka, resp. dvoch ročníkov. Je to správnejšie z pedagogického aj z praktického hľadiska. Veď sú tu združení žiaci približne rovnakej mentálnej úrovne s približne rovnako vývojovo rozvinutým hlasovým aparátom.

„Treba pripomenúť i to, že každý spevák nemusí byť vždy vo všetkých bodoch výskumu hudobnosti rovnomerne vyspelý, lebo pri štúdiu a vôbec umeleckom výkone sa jednotlivé zložky rozvíjajú a tie, ktoré pôvodne prejavovali značný nedostatok, veľmi často dohonia aj schopnosti vyspelejších jednotlivcov. Najdôležitejšie je venovať pozornosť dobrému hlasu a hudobnému sluchu“ (GODIN, I., PALOVČÍK, M. – Hlasová výchova. Bratislava, SVLK, 1958).

Pri samotnom výbere žiakov do zboru nezabúdame ani na **spoluprácu s triednymi učiteľmi, rodičmi** a priateľmi detí, ktoré sme vybrali. Oni často ľahšie presvedčia nerozhodných, ale schopných žiakov. Potom nám zostáva už len zoznámiť sa s prospechom, so správaním a záujmami nami vybranej zborovej society. Samozrejme, rozhodujúci bude aj stupeň rozumového a citového vývoja, pretože tomu spočiatku bude treba prispôbiť budovanie a skladbu repertoáru. S tým súvisí ďalšia otázka: kedy, kde a ako uplatniť naštudovaný repertoár. Málo motivujúce by bolo spievanie iba v skúšobni zboru bez naozajstného predvedenia na verejnosti. Preto je užitočné, ak spevácky zbor na prvom stupni základnej školy tvorí základňu pre školský zbor na druhom stupni, teda pre žiakov 5. – 9. ročníka. Takto sa dá lepšie uplatniť pri výchovnom, ale aj celovečernom, prípadne tematickom koncerte. Koncert sa stáva pestrým a pre malé deti je inšpiratívny – chcú sa podobáť „veľkým spevákom“.

SKÚŠKA HUDOBNOSTI

Keď dirigent prijíma do speváckeho zboru nových členov, je vhodné preskúšať a zároveň si overiť ich hudobnosť.

„Na Slovensku bol nespevák ešte v nedávnej minulosti prakticky vzácnou výnimkou a v kolektíve zjavom skoro neznámym. Ved' pieseň, ktorá sprevádzala všetko dianie života na vidieku, nenechala nikoho bokom, každý bol svojím záujmom nejako zapojený, aspoň zásobou piesní jemu osobitne blízkych alebo funkčných“ (PLICKA, K. – Slovenský spevník. Bratislava, Štátne hudobné nakladateľstvo, 1961).

Vstupným preskúšaním dirigent zisťuje, či má záujemca o zborový spev predpoklady byť súčasťou speváckeho zboru, všima si jeho rozsah, farbu a kvalitu hlasu. Poznamenávame, že jednotliví dirigenti majú svoje overené postupy pri prijímaní nových spevákov do zboru. Náš opis skúšky hudobnosti je preto len ukážkou z mnohých metód. Nerobíme si nárok na paušalizáciu. Úlohou speváka je zaspievať tón zahratý na klavíri na určený vokál (slabiku ma, mi, vo...). Tieto tóny môžeme hrať aj v iných oktávach, či už vyšších, alebo nižších, a spevák bude musieť transponovať tón do svojej hlasovej polohy. Zisťujeme tak schopnosť speváka zopakovať počutý tón. Spevák má za úlohu zopakovať (zaspievať) časť stupnicového radu zahratého na klavíri, pričom vynechá určitý tón (napríklad c2, h1, a1, g1, f1, pričom tón g1 si zaintonuje len v duchu). Tak overujeme pamäť a hudobnú predstavivosť.

Svoje požiadavky v tomto cvičení môžeme zvyšovať vytváraním intonačne náročnejších melódií.

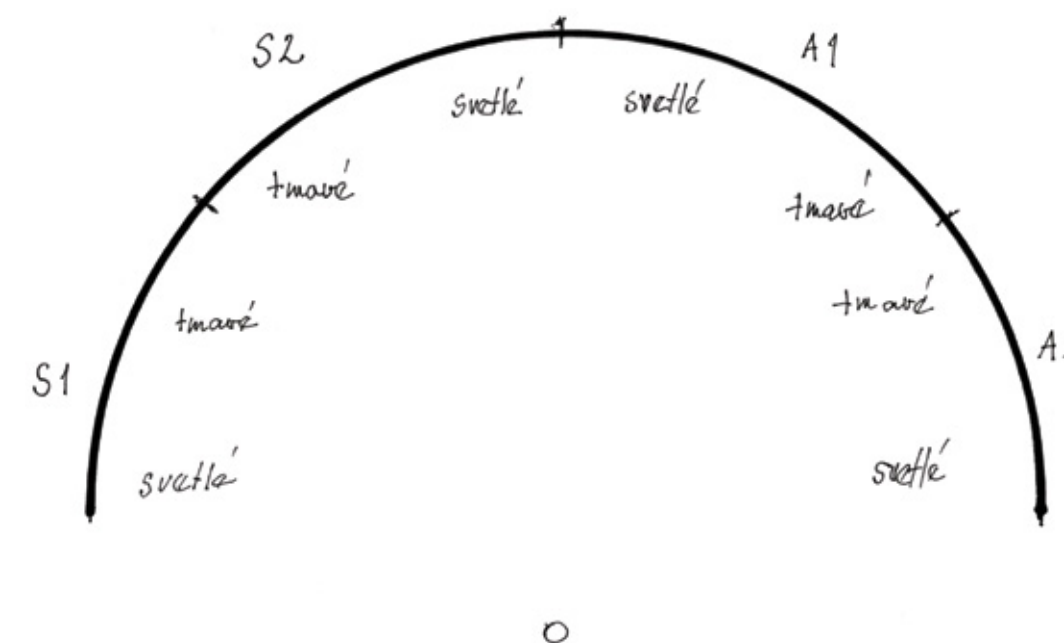
Cit pre rytmus zisťujeme tak, že dáme vytlieskaním zopakovať určitú rytmickú figúru. Vytlieskavanie nie je podmienkou, môžu to byť iné nápady, napríklad spievanie na jednom tóne na slabiky, najlepšie také, ktoré sa začínajú znelou pernou, resp. pernozubnou spoluhláskou (dap, dap; da, ba; du, bi a pod.).

Poslednou overovacou vstupnou disciplínou do speváckeho zboru je harmonické cítenie. Skúšaný je úspešný vtedy, ak dokáže zaspievať určenú jednoduchú melódiu s harmonickým sprievodom. Neskôr mu dáme zaspievať niektorý tón z trojzvuku (stredný, spodný, vrchný tón).

Zaspievanie ľubovoľnej piesne nám tiež veľa napovie o uchádzačovi. Zistíme,

či jeho farba hlasu je tmavá alebo jasná, či spievaný tón je ostrý alebo plochý. Všímame si spôsob jeho prednesu, intonáciu a sústredenosť na vlastný výkon. Na krátkom melodickom úryvku z piesne môžeme zistiť jeho hlasový rozsah. Podľa rozsahu a farby zadelíme potom deti do hlasov. Jasné, zvonivé hlasy v rozsahu c1 – g2 do sopránu a tmavé hlbšie hlasy g – c2 do altu.

Pri školskom zbore na prvom stupni základnej školy by sme s týmto delením vystačili. Ak však potrebujeme deti deliť napríklad na dva soprány, vtedy ten druhý vytvárame podľa farby. To isté platí pri altoch. Praxou a skúsenosťou v zbore sme prišli k záveru, že mnohé deti by podľa rozsahu mohli spievať v sopráne aj v alte. Platí teda to, čo sme už uviedli, rozhodujúca bude farba a kvalita hlasu.

Postavenie zboru podľa výšky a farby hlasu

K vstupnej skúške patrí aj krátky informatívny rozhovor s deťmi. Veľa napovie o ich prospechu, záľubách, motivácii na vstup do speváckeho zboru. Poskytne učiteľovi – dirigentovi – obraz aj o sociálnom prostredí, z ktorého členovia zboru pochádzajú.

Aspoň takú dôležitosť, ako je zadeľovanie do hlasov, má vnútorná organizácia zboru. To znamená, že každý spevák má vo svojom hlase pevné miesto. Toto miesto sa profiluje od najzákladnejšieho (prípravného) zboru, teda v našom prípade od zboru spievajúceho unisono v najnižších ročníkoch základnej školy, až po vyspelý štvor- a viachlasný zbor. Spevákovi patrí v hlasovej skupine miesto podľa kvality hlasu, intonácie, farby, spoľahlivosti. Snažíme sa o zvukovú vyrovnanosť, jednotu. Tomuto kritériu – vyrovnanému zvuku – sme niekedy nútení prispôbiť aj počet spevákov v hlase.

Od začiatku sa snažíme o to, aby speváci mali medzi sebou rozostupy. Šachovnicové sedenie a státie

ZBOROVÁ SKÚŠKA

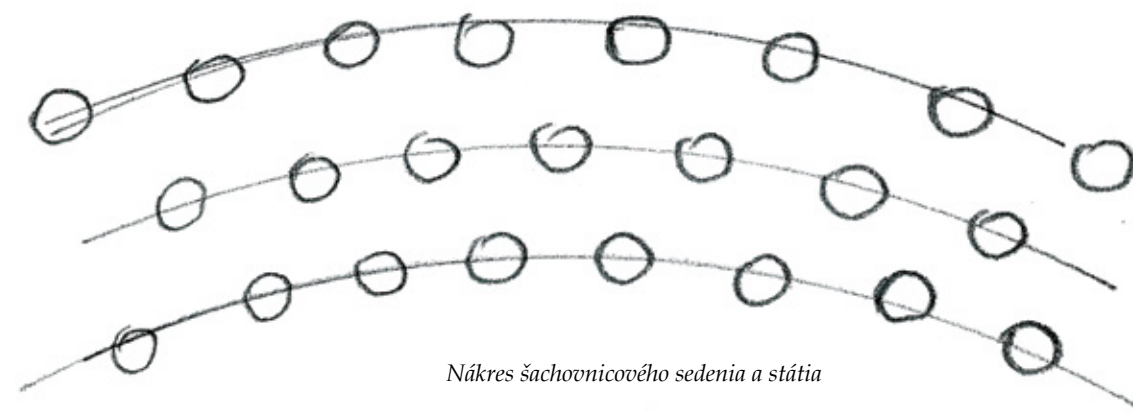
Zborová skúška je predpokladom existencie a vývoja každého speváckeho zboru. Tomuto fenoménu treba preto venovať náležitú pozornosť. Jednou z prvých úloh učiteľa – dirigenta – je určiť **vhodnú miestnosť na skúšky**. Musí byť svetlá, dobre vetrateľná, priestranná bez zbytočných vecí, ktoré by rozptyľovali pozornosť detí – spevákov. V neposlednom rade by skúšobňa mala mať dobré akustické vlastnosti. Súčasťou skúšobne je hudobný nástroj, najideálnejšie klavír, dirigentský notový pult a stoličky pre spevákov. V ideálnych podmienkach môže mať zbor svoju skúšobňu upravenú stupňovito a viac miestností vybavených nástrojmi na špecializované delenie hlasov. Pri skúškach speváci sedia, skúšať v stoji by bolo unavujúce. Občasné postavenie zboru však pôsobí aktivizujúco.

V školskej praxi by mal čas skúšok byť pevne zaradený do rozvrhu a nemal by sa meniť. Deti – speváci si – tak zvyknú na istú pravidelnosť, zodpovednosť, presnosť a disciplínu. Zo skúseností môžeme poradiť, že čas skúšok speváckeho zboru sa nemusí meniť ani s nástupom nového školského roka. Ostáva nemenný. Vždy v tie isté dni v týždni, v tú istú hodinu. Vytvorí sa tak určitá tradícia, ktorá ovplyvňuje plánovanie iných činností. Skúška musí byť zaujímavá pre deti – spevákov, ako aj pre učiteľa – dirigenta. Je úplnou samozrejmou, že na skúšku musí byť **dirigent pripravený**. Skúška s detským zborom by nemala presiahnuť bez prestávky dve školské vyučovacie hodiny, t. j. hodinu a tridsať minút. Na prvom stupni základnej školy sme skôr zástancami jednohodinovej skúšky vzhľadom na väčšiu rozptýlenosť pozornosti žiakov. Ak nám hodina nestačí, volíme radšej organizáciu skúšky dvakrát v týždni, lebo nesústredenosť a únava detí skúšku znehodnocujú. Skúška zboru je pre dirigenta najťažšou disciplínou. Preto si treba dobre premyslieť jej plán a priebeh.

Na ilustráciu uvádzame **organizáciu skúšky**, ako ju odporúča E. Zacharová.

1. organizačná príprava (presné vymedzenie: miestnosť, čas, veková skupina – výber, repertoár atď.);
2. navodenie radostnej atmosféry;
3. motivácia (ukážka možného dosiahnutia cieľov – správny spev, nesprávny spev, výber repertoáru, prípadne nahrávka atď.);
4. presná dejová línia (motivácia, rozcvička, nácvik);
5. výchovné ciele (odstraňovanie chýb, pochvala, výchova ku kolektívnej práci a pod.).

Najväčšiu časť skúšky venujeme nácviku novej skladby. Táto časť je aj najnáročnejšia na psychické vypätie. Do programu skúšky patrí tiež **plán spoločenských akcií** (gratulácie – meniny, narodeniny, vysvedčenie, vianočné posedenie a pod.). Túto časť skúšky nemožno podceňovať, lebo **psychologicky významne pomáha umeleckej práci**.

Nákres šachovnicového sedenia a státia

TEORETICKÉ POZNATKY O SKLADBE

Práca s umeleckým hudobným dielom je náročná. **Úloha dirigenta** spočíva nielen v určovaní a riadení tempa, rytmu a dynamiky. Každú skladbu treba poznať a spracovať zo zvukovej, stavebnej a slohovej stránky. Preto je úlohou vedúceho zboru zvládnuť skladbu nielen technicky, ale predovšetkým musí akceptovať všetky teoretické poznatky o diele, ktoré bude interpretovať so zborom.

Partitúra je základný materiál, s ktorým dirigent pracuje. Dirigent – interpret – k nej musí pristupovať s rešpektom a úctou. Nemá právo zasahovať do notového zápisu, pretože skladateľov zápis je nemeniteľný. Chvilková nálada, prípadne osobnostný naturel dirigenta alebo nejaká okolnosť neoprávňujú na zásah do partitúry. Jediný priestor, kde skladateľ ponecháva dirigentovi voľnosť, je priestor dynamiky, ktorú môže upravovať len vtedy, ak jej skladateľ nevenoval dosť pozornosti a nedopracoval ju tak, aby vyhovovala interpretovým požiadavkám. V tejto oblasti sa skladatelia tak trochu spoliehajú na interpretov.

Jednou z najdôležitejších úloh dirigenta v oblasti teoretickej prípravy je preniknutie do stavebnej konštrukcie skladby. Konštrukčný tvar skladby musí postihnúť pomocou prostriedkov, ktoré má k dispozícii. Je to **dynamika a tempo**.

Pod **dynamikou** rozumieme odstupňovanie sily tónov. V partitúre sa označuje dynamickými znamienkami od pp do ff. Dynamika je jediná vec, ktorú môže interpret upravovať, „retušovať“, aby skladba vyznela v plnej mohutnosti a kráse. Uplatňuje sa zásada gradácie. Dobré dynamické zvládnutie skladby zvyšuje jej emocionálnu účinnosť. Časté výkyvy dynamiky, „predynamizovanie“, narúšajú jednotnú líniu a trhajú rovné čisté tvary skladby.

Najdôležitejší prvok, ktorý ovplyvňuje správne vystihnutie charakteru skladby, je **tempo**. Označuje sa na začiatku alebo v priebehu skladby dvojakým spôsobom: slovným výrazom alebo číslami metronómu. Pre charakteristiku hudobnej skladby je zásadne dôležité správne časové trvanie. Tá istá skladba vyvoláva rozdielny účinok podľa toho, či sa hrá rýchlo alebo pomaly. Pri speve však treba pamätať na to, že aj najrýchlejšie tempo v skladbe musí byť jasne, dobre a zrozumiteľne vyspierané. Ak má byť skladba dobre predvedená, každý tón, ktorý skladateľ napísal, musí byť riadne vyspieraný.

Každá skladba má určité vnútorné napätie, ktoré vzniká z napätia detailu a celku. Ak by sa porušila rovnováha medzi nimi, naruší sa jednotná línia skladby. Aby k takému javu nedošlo, musí sa udržiavať jednotné tempo. Tempo sa nestanovuje

len na začiatku skladby alebo len jej začiatkom, ale celou štruktúrou diela. Najmä zmeny tempa v skladbe usmerňujú dirigenta na určenie základnej rýchlosti. Je to viditeľné predovšetkým v kratšom diele, kde sa vystriedajú napríklad dve tempá – rýchlejšie a voľnejšie, ale napokon treba obe tempá zjednotiť.

Jednotiace tempo sprehľadní a zjasní aj veľmi zložitú formu.

Akákoľvek ľudská činnosť sa neustále vyvíja, slohovo aj technicky zdokonaľuje. Výrazne to možno pozorovať na vývoji stavebných slohov, štýlov. **Štýl** je výber a usporiadanie určitých prvkov s ohľadom na spôsob vyjadrovania, myslenia a konania v určitom čase u určitého jednotlivca alebo skupiny. Podľa kompozičnej techniky, zaužívaných hudobných prvkov a ich kombinácií rozoznávame štýly. Keďže pod štýlom rozumieme aj estetický vkus, každý skladateľ má aj svoj vlastný a nezameniteľný štýl, ktorý sa uplatňuje v rámci všeobecného dobového štýlu.

Interpretovaná skladba si musí zachovať správny výraz a vystihnúť sloh, v ktorom vznikla. Sú to často veľmi jemné detaily a odtienky. Dirigent musí mať zvláštny cit pre to, aby dokonale spoznal a zvládol skladbu. Okrem nacvičovanej skladby by mal poznať ostatné významné diela autora a poznať aj autorovu ľudskú povahu. Aby dokonale zvládol štýl diela, je potrebné preštudovať históriu, kultúru národa, z ktorého autor pochádza. Komplexný pohľad na obdobie, históriu, etnografiu a detailné elementy jednotlivých skladieb umožnia vystihnúť tie zvláštne odtienky, ktorými sa líšia aj príbuzní autori.

ORGANIZÁCIA A TECHNICKÉ POMÔCKY

Je vecou dirigenta, ako zveľaďuje svoj zbor a s ním aj podmienky na jeho existenciu a činnosť. Ak sa zbor často prezentuje a vykazuje aj kvalitnú interpretáciu, rastie záujem o jeho umenie a vzrastá aj jeho popularita. Populárnemu zboru sa ľahšie presadzujú nové a nové požiadavky na vylepšenie aj materiálno-technických podmienok. Takisto sa tým buduje tradícia zboru.

Už pri vzniku, pri zakladaní zboru si musí jeho zakladateľ ujasniť a vyriešiť niektoré organizačno-technické otázky. Predovšetkým kto **bude zriaďovateľom zboru**, aký zbor sa zakladá (kategória, zloženie, početnosť), aké bude **personálne obsadenie** (dirigent, korepetitor, hlasový pedagóg, organizačný vedúci), kto sa bude starať o finančné a materiálne zabezpečenie zboru. Organizačný vedúci (ak ho zbor má, inak to musí robiť dirigent) plní funkciu sprostredkovateľa medzi zriaďovateľom a zborom. Stará sa o všetky organizačné veci. Je manažérom zboru. Zabezpečuje rozmnoženie notového materiálu, odpovedá na korešpondenciu, objednáva materiály, dohoduje koncerty a vystúpenia, rokuje so sponzormi a darcami.

Dobrá organizácia v zbore uľahčuje prácu, zvyšuje úroveň, šetrí čas, posilňuje disciplínu a hrdosť na príslušnosť k organizovanému telesu. Už samotné prijímanie do zboru musí byť dôstojná záležitosť. Svojím podpisom na prihláške vyjadrujú aj rodičia vzťah k zboru.

Ak má výchovná práca plniť svoje poslanie, musí sa venovať pozornosť nielen kolektívu, ale aj jednotlivcom. Umožní to kartotéka evidencie členstva. O každom je dobré viesť si odborné záznamy – hlasový rozsah, farba hlasu, intonačné schopnosti, ovládanie hudobného nástroja, teoretické znalosti. Ale sleduje sa aj osobnostný vývoj – povahové vlastnosti, správanie, aktivity, disciplína atď.

Evidencia dochádzky je nevyhnutná hlavne v začiatkoch. Presné záznamy o účasti i neúčasti (ospravedlnenej a neospravedlnenej), včasných i neskorých príchodoch vytvárajú pocit kolektívnej zodpovednosti. Kolektív sám vychováva. Je mnoho zaujímavých spôsobov, ako dochádzku kontrolovať.

Vo výchovných otázkach môže byť dirigentovi pomocníkom samospráva zboru – predseda a vedúci hlasov, chorovodi. K úplnosti samosprávy patrí ešte kronikár a archivár. Je však na každom kolektíve, ktoré funkcie si vytvorí.

Významné miesto v organizácii zboru zaujíma **rodičovské združenie** zboru. Je poradcom, ale aj riešiteľom najzávažnejších úloh a problémov. Mnohé veci možno vyriešiť a niekedy aj materiálne vylepšiť len za pomoci tohto článku v zborovom reťazci.

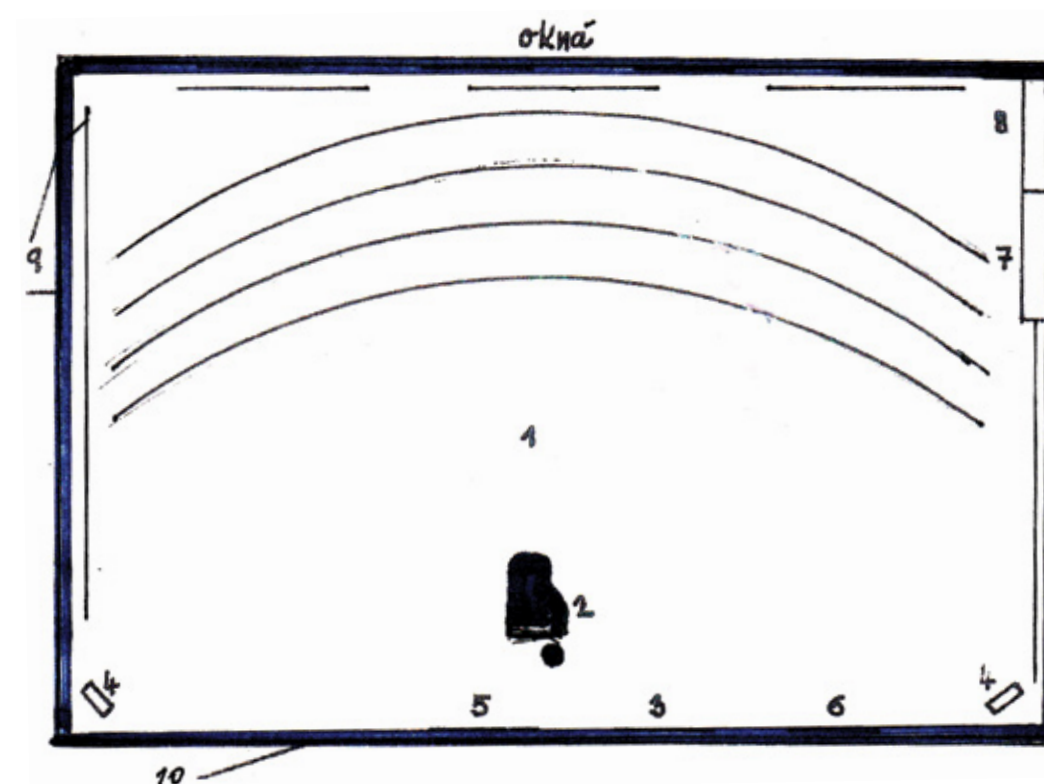
Ako nemôže kvalitný zbor existovať bez pevnej organizácie, tak nemôže byť ani bez technického zabezpečenia a pomôcok súvisiacich s jeho činnosťou.

Prvou a najzákladnejšou podmienkou je **vhodná miestnosť**. V nej zbor prežije väčšinu zo svojho zborového života. Má to byť miestnosť dostatočne veľká,

dobre vetrateľná, s dobrým prirodzeným i umelým osvetlením. Miestnosť, ktorú môžu svojim vkusom esteticky dotvárať aj samotní speváci (kvetinami, obrazmi, diplomami, nástenkami, trofejami a pod.). Je dobré, ak má zborová miestnosť stupienky. Každý spevák musí mať možnosť sedieť a dobre vidieť na dirigenta. Ak je miestnosť vybavená zrkadlami, speváci sa môžu aj sami kontrolovať (napríklad výraz tváre, tvar úst pri tvorení tónu atď.). Nutnou súčasťou vybavenia zborovej miestnosti je **hudobný nástroj**, najlepšie klavír. Kvalite zboru prospeje, ak má zbor k dispozícii ešte ďalšie miestnosti, v ktorých sú nástroje. Dirigentovou povinnosťou je dbať na kvalitu hudobného nástroja, ktorý sa musí pravidelne ladiť. Detského speváka neslobodno učiť na rozladenom klavíri. Zbor okrem stálych nástrojov v skúšobniach môže vlastniť prenosné nástroje. Dnes sú k dispozícii keyboardy, elektrické miniharmóniá, akordeón, gitara, elektrická, ale aj klasická ladička a pod. Tieto nástroje sa využívajú hlavne pri sústreďeniach mimo sídla zboru.

K materiálnemu vybaveniu bezpochyby patrí **archív zboru**. Ide vlastne o priestor (skriňu), kde sú uložené notové predlohy, ktoré sa momentálne nespievajú, ale ktoré boli v repertoári alebo s nimi rátame do budúcnosti. Je veľmi dobré, ak sú opatrené číslom a zapísané v zozname. Potom je manipulácia a vyhľadávanie v archíve veľmi ľahké.

Zo svojich vlastných skúseností viem, že dnes sa zbor bez notovej predlohy nezaobíde. Situáciu uľahčujú kvalitné rozmnožovacie stroje. S tým sú však spojené

Náčrt skúšobnej miestnosti.

aj isté riziká. Ako účastník mnohých medzinárodných súťaží viem, že kopírované materiály sa neakceptujú. Spevák musí mať vo svojom fascikli originály nôt, ktoré si kúpi od vydavateľa. Vydavateľ zaplatí za skladbu skladateľovi, čím ho motivuje do ďalšej tvorby. Spevákom za predvedený výkon zaplatí poslucháč. „Rozmnožiny“ sa môžu používať iba ako pomôcka pri nácviku. U nás situácia ešte nedospela do tohto štádia a mnohé skladby sa šíria iba kopírovaním. Predchádzajúci poznatok z vyspelých krajín je však aj pre nás nezvratný.

V archíve zboru je aj miesto na uloženie obalov s notami. Tie sú očíslované a speváci veľmi ľahko poznajú svoje noty. Zároveň majú zodpovednosť za dobrý stav svojich materiálov.

LEGENDA:

1. dataprojektor
2. klavír
3. skriňa s audiotechnikou
4. reproduktory
5. archív s notovým materiálom
6. kostýmy
7. stupienky
8. vitrína na ceny a diplomy
9. plagáty koncertov a program
10. vstup

Archív je tiež miesto, v ktorom zhromažďujeme materiály týkajúce sa speváckeho zboru. Sú to rôzne metodiky a odborná literatúra, ale aj audionahrávky a videonahrávky. Do archívu patria aj **štatistické záznamy** vystúpení, kronika, fotografické materiály, kritiky z časopisov. Vypelost' speváckeho telesa určite možno hodnotiť aj podľa úrovne tohto faktora.

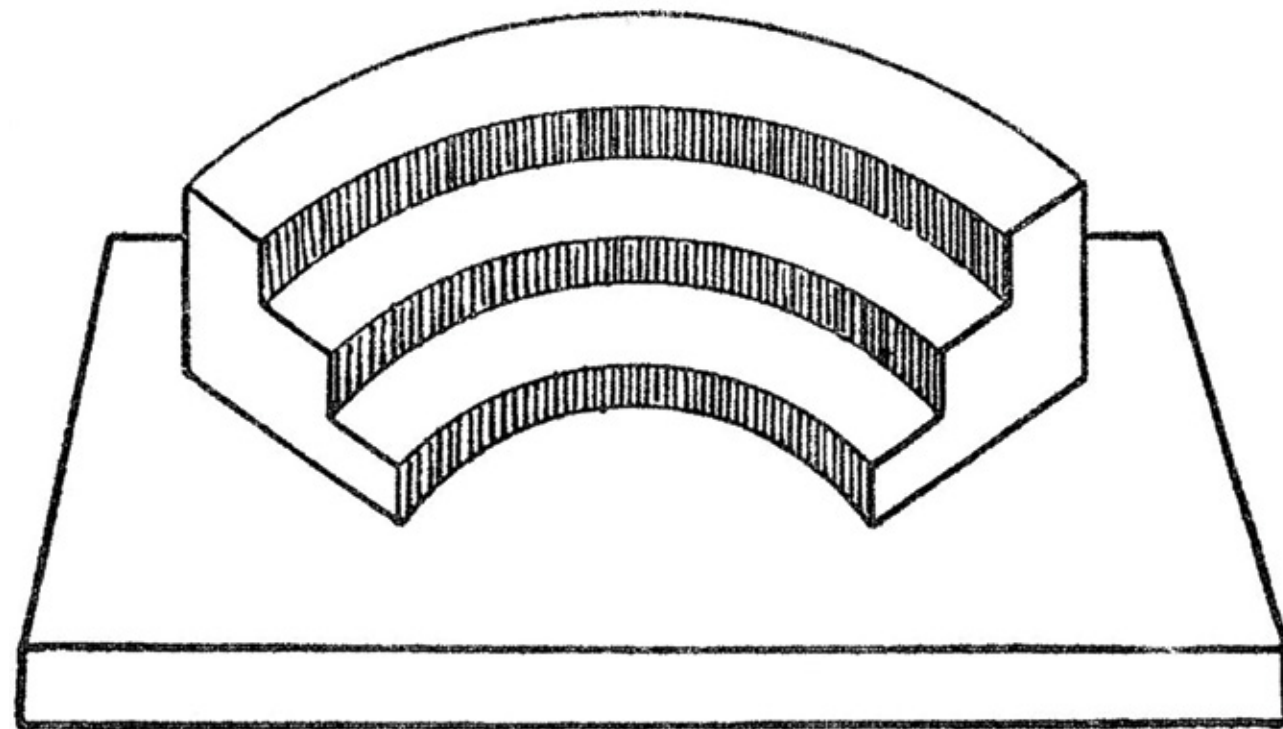
Zbor pri svojom vzniku a pri svojich prvých vystúpeniach nebude mať k dispozícii koncertný úbor. Ten si „musí vyspievať“. Musí presvedčiť svojho zriaďovateľa, že tá investícia (nie malá) sa oplatí. Že okrem kvalitného umeleckého prednesu aj pohľad na upravený zbor vyvoláva estetický dojem. Člen zboru (spevák) má povinnosť nosiť **kostým na vystúpenia**, starať sa oň. Je hrdý na svoje zborové „farby“. Obyčajne speváci uskladňujú kostýmy doma, musí byť však o tom evidencia. Rezervné úbory sú uskladnené v šatníku v sídle zboru.

Naše kostýmy – uznajte, tá garderóba by mohla byť aj bohatšia. Ale aj tak sme na ňu hrdí.

Od dĺžky existencie zboru závisí aj množstvo ďalších prepotrebných vecí a pomôcok. Na začiatku si vystačíme skoro so samotným spevákom, neskôr sa nahromadia veci, ktoré potrebujú **sklad**. Miesto na veci, ktoré nie sú tak často používané, ktoré zaberajú väčší priestor. Sú to stupienky, tabuľa s názvom zboru, kufre na noty, ľahko ovládateľné nástroje, potreby na voľný čas a šport detí, audiovizuálna technika a pod. Pre verejné vystúpenia a koncerty budú neoceniteľnou pomôckou **stupienky – praktikáble**. Ak sú skladacie, môže ich zbor využiť aj pri výjazdoch na príležitostné koncerty.

Moderná doba zasahuje aj zborovú oblasť. Dnes neexistuje škola, ktorá by nemala počítač. Ten, samozrejme, možno využívať na najrozmanitejšiu činnosť. Ak je k dispozícii špeciálne iba pre činnosť zboru, tým lepšie. Takmer všetko, čo sme povedali v texte, možno robiť s počítačom. Možno evidovať členstvo, mať kompletnú archíváciu – podľa skladieb v abecednom poradí, podľa skladateľov, podľa rozsahov. Vypožičiavanie kostýmov aj evidencia korešpondencie. Zbor dnes môže byť prezentovaný prostredníctvom internetovej **webovej stránky**, ktorú môže dopĺňať a obnovovať. Korešponduje najmodernejším a najrýchlejším spôsobom.

Naša neodmysliteľná výbava – stupienky. Máme ich v skúšobni, na pódiu... akoby sme boli do nich vrastení.

VYSTÚPENIA, KONCERTY, SÚŤAŽE A MIMOSPEVÁCKY ŽIVOT

Rozvoj detského zborového spevu ako činnosti estetického charakteru výrazne pozitívne pôsobí na vývin estetických, emocionálnych, charakterových a intelektuálnych vlastností a schopností. Zborový spev formuje osobnosť dieťaťa a vytvára hodnoty jeho charakteru, ktoré pretrvávajú až do dospelosti.

Spevákcky zbor – kolektív – je zložený z jednotlivcov, z ktorých väčšina nemá vypestované kolektívne cítenie, nemá hudobné vzdelanie, nemá ani len predstavu o tom, čo pôsobenie v zbore vyžaduje. Má však prirodzenú túžbu realizovať sa spevom (veď spev je do istej miery štylizovaná reč), uplatniť ambície na estetický spoločenský kontakt, ako aj potrebu styku s dobrým kamarátskym kolektívom v príjemnom prostredí.

Ďalšou zvláštnosťou zboru je pravidelná cyklická fluktuácia spevákov. Pritom zbor ako sociálna skupina pôsobí stále. Aj keď každoročne dochádza v zbore k zmenám, jednotlivci musia pociťovať stálosť a kompaktnosť telesu. Napriek týmto osobitostiam zbor musí byť stmelенý. Každý jednotlivec musí mať pocit aktívnej spoluúčasti a **zodpovednosti za spoločné dieľo**. Dosiahnuť v zbore tento stav je úloha nesmierne náročná a dlhodobá. Je to proces, ktorý sa nekončí. V tejto oblasti zohráva najväčšiu úlohu pravidelné stretávanie počas školského roka a prázdnin.

V živote zboru sú dni všedné aj dni sviatočné. Do tých „všedných“ dní patrí tvrdá, náročná a systematická práca na nácviku skladby. Časový priestor na nácvik je však v rámci týždňa obmedzený. Ak zbor pracuje ako mimoškolské teleso, zvyčajne sa s ním pracuje 4 – 6 hodín týždenne v popoludňajších hodinách. Speváci – žiaci – navštevujú zbor ako záujmový mimoškolský útvar. Na stretnutiach sa pestuje najmä pocit spolupatričnosti a zodpovednosti za výkon svojho hlasu. Veľmi dôležitým momentom v tejto oblasti je skutočnosť, že dieťa vstúpilo do zboru dobrovoľne, na základe vlastného záujmu. Dobrovoľnosť a záujem určujú potom jeho zásadný postoj k práci. Ak sa k tomu pridá kúzlo osobnosti dirigenta, vhodné metódy práce a pestré hudobné cvičenia, vznikne príjemná tvorivá atmosféra, ktorá všetkých uspokojuje.

K „sviatočným“ dňom zboru patria tie dni, keď sa zbor stretne mimo pravidelných pracovných skúšok. Sú to dni sústreďení, zájazdov, táborov a podobne. Sú to dni neopakovateľných a nezabudnuteľných zážitkov.

Tí, ktorí majú radi zbor a zborový spev, obetujú časť dovolenky (zbormajster, hlasový pedagóg, korepetítor) alebo prázdnin (speváci) spoločnej práci a zábave. **Sústredenie zboru** cez letné prázdniny slúži predovšetkým na prípravu ďalšej spevákckej sezóny. Sústreďenia cez jesenné, zimné (vianočné) alebo jarne prázdniny sú určené najmä na prípravu koncertov, vystúpení, zájazdov a súťaží. Význam

Krásne spolužitie na sústreďení – pri zábave, šantení... a pri speve.

a prínos sústreďení možno hodnotiť najmenej z dvoch hľadísk. Čo prináša pre **zvýšenie estetických a technických kvalít** zboru a ako prispieva k **uspokojeniu emocionálnych a sociálnych potrieb** jednotlivcov v zbore.

Počas sústreďenia sa systematicky a intenzívne pracuje na nácviku skladby. Výhodou je, že skladbu možno nacvičiť od samého začiatku až po základné poňatie interpretácie. Keďže sa pracuje niekoľkokrát (dopoludnia, popoludní, večer), skladba sa dobre upevní, spomalí sa proces zabúdania. Možno opakovať, precvičovať a skvalitňovať interpretáciu skladieb, ktoré zbor už v repertoári má. Sústreďenie dáva možnosť pracovať so zborom nielen ako s kolektívom, ale aj s jednotlivcami, ktorých možno poveriť individuálnymi úlohami, napríklad určiť vedúcich jednotlivých hlasov, ktorí pomáhajú nacvičovať ťažšie miesta.

Na sústreďení možno zrealizovať celý systém sluchových intonačných a rytmických cvičení. Pritom sa dá pracovať rôznymi pestrými metódami, ktoré sa nedajú vždy využiť v „domácom“ prostredí.

Aby sústreďenie splnilo svoj účel a bolo skutočným obohatením zborového života, musí byť kvalitne pripravené. Zbormajster, hlasový pedagóg, korepetítor pripraví plán, ktorý obsahuje režim dňa, rozdelenie skúšok, oddychu a osobného voľna. Už na začiatku sústreďenia má byť stanovené, aká práca má byť vykonaná, to jest, aká skladba sa nacvičí, aké kultúrne podujatia sa zrealizujú (besedy, prehliadka pamätihodností, spoznávanie regiónu) a podobne.

Ak sa takto pristupuje k sústreďeniu zboru, nielenže splní svoj cieľ, ale zanechá v každom množstvo spoločných pracovných, umeleckých a rekreačných zážitkov, na ktoré sa potom spomína celý život.

Vyvrcholením práce zboru je zaznenie naštudovaného hudobného diela na **verejnom vystúpení**, na koncerte alebo na súťaži. Počas niekoľkých minút zbor predvedie celé svoje interpretačné umenie. Ako najzávažnejšia sa v situácii vystúpenia javí osobnosť dirigenta. V danej chvíli vystúpenia dirigent pôsobí na zbor psychologicky. Upokojí zbor, sústredí ho, navodí atmosféru súladu a pohody. Ak by sám prejavil nervozitu, nesústredenosť, nepokoj, zákonite by to pocítil aj zbor a odrazilo by sa to na jeho výkone. Dirigent priamo na pódii môže ešte „dotvoriť“ vystúpenie na základe momentálnej situácie alebo inšpirácie. Nielenže určuje nástupy, zjednocuje tempo a rytmus, ale tvorí aj dynamickú plasticnosť a podobne. Samozrejme, ide už len o detaily predvedenia. Skladba ako celok už musí byť prepracovaná, upevnená, zažitá.

Zvláštnou kategóriou verejných vystúpení zboru sú súťaže. Ich cieľom je porovnať kvalitu interpretácie jednotlivých zborov, prezentovať tvorbu skladateľov, ktorí sa venujú detskej zborovej tvorbe, ako aj podnietiť tvorbu nových diel, ktoré by odrážali záujem rôznych vekových skupín spevákov a zaplňali tak medzery v zborovej literatúre. Keďže v súťaži ide o čas, dirigent zostaví program tak, aby ukázal čo najširšie spektrum výrazových možností na pomerne malej ploche.

Aby bolo možné porovnať technickú zdatnosť, umenie prednesu a výrazu jednotlivých zborov, vyberie sa pre danú súťaž jedna skladba, „povinná skladba“, ktorú interpretujú povinne všetky zbory.

*Tu už ide do tuhého a o veľa – držíme sa!
(Aj sme sa držali.)*

Je určená – vybratá – v dostatočnom časovom predstihu pred súťažou. Kritériom zvládnutia povinnej skladby je presvedčiť odborníkov (porotcov) o interpretačných kvalitách svojho telesa – kvalitná interpretácia.

Povinná skladba musí spĺňať určité všeobecné kritériá: musí sa všeobecne hodiť pre určitý druh zboru (napríklad detského), musí rešpektovať prirodzené hlasové zvláštnosti detského hlasu, nemá byť ani príliš ťažká, ani príliš jednoduchá, nesmie obsahovať sóla. Podľa názoru niektorých porotcov možno kvalitu zboru určiť aj bez povinnej skladby. Určite. No kvalitné predvedenie, aj keď „povinné skladby“, je vždy obohatením a spestrením súťaže.

Už sme spomenuli, že súťaž má špecifické zvláštnosti. Pri súťaži sa sledujú všetky zložky spevackej techniky: začínajúc dychovou technikou cez techniku hlasu až

po techniku výslovnosti. V dychovej technike sa sleduje najmä logická stavba fráz, krátke prídychy bez prerušenia napätia klenby dlhej frázy, dobré vedenie dychu pri rôznych dynamických odtieňoch, umenie striedavých vdychov a podobne. Hlasová technika spevákov poskytuje veľa možností na posúdenie kvality zboru. Mäkkosť, farebnosť tónov, umenie legata a staccata, stmelenosť hlasových skupín a podobne.

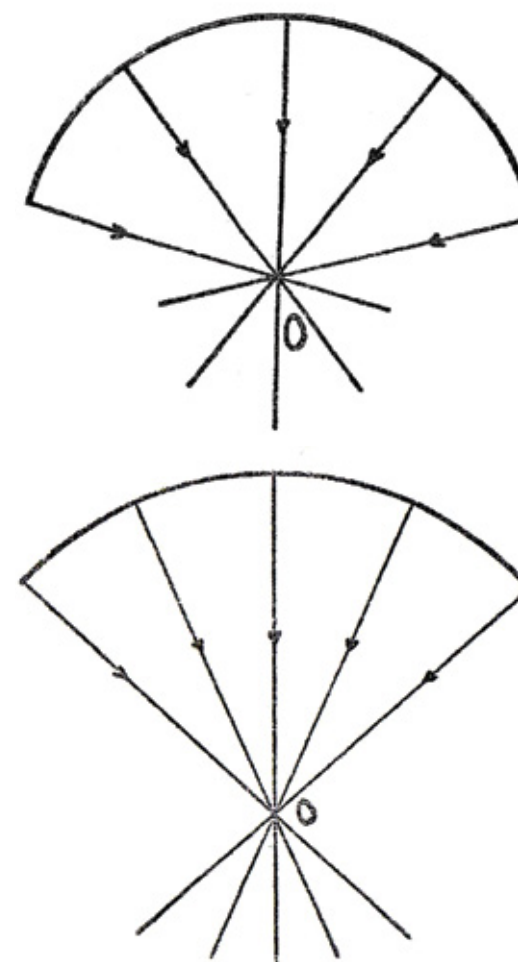
Ďalším kritériom kvality zboru je nielen zrozumiteľnosť spievaného slova, ale aj správnosť a kultivovanosť výslovnosti. Uvedené segmenty sú prostriedkami interpretácie. Detailne sa im venuje pozornosť na skúškach zboru. Slúžia na to hlasové, sluchové, intonačné, rytmicko-syntaktické a výrazové cvičenia. Ak sa zachová náležitá citlivosť na uvedené detaily, výsledný dojem zo skladby bude presvedčivý a pôsobivý.

Dirigent musí odborníkov presvedčiť o interpretačných kvalitách svojho telesa. Keďže v súťaži ide o čas, program zostaví tak, aby ukázal čo najširšie spektrum výrazových možností na pomerne malej ploche.

Súťaže speváckych zborov nie sú každodennou súčasťou života zboru. Sú však stimulujúcim a motivujúcim prostriedkom nielen pre spevákov, ale aj pre vedúcich. Ak je súťaž navyše spojená s kvalitným metodickým seminárom, stáva sa zdrojom poučenia, výchovy a vzdelávania pre zúčastnených.

Koncert je verejné predvedenie hudobného diela alebo diel. Organizuje sa pri

rôznych príležitostiach. Cieľ vystúpenia musí byť jasne definovaný, pretože od neho závisí stavba programu, jeho dĺžka a výber skladieb. Účel koncertu je podmienený aj prostredím, kde sa koná. Je dobré pred vystúpením urobiť akustickú skúšku, aby bol zbor pripravený na **zvukové zvláštnosti priestoru** (miestnosti, sály atď.). Program koncertu musí mať primeranú dĺžku.

Zborový oblúk s označeným miestom stretania zvuku (ohnisko – fókus). Ak sa speváci nepočujú, napríklad vonku, polkruh viac uzavrieme. V koncertnej sále je ideálne, ak je fókus v strede miestnosti.

Verejný reprezentačný koncert by mal ukázať celú škálu zborového umenia. Jeho dĺžka by mala byť asi 80 minút. Prvá skladba má zbor uvoľniť, rozospievať. Speváci nadobudnú pocit istoty a zdravého sebavedomia. Treba zvážiť, či spievame s prestávkou alebo bez prestávky. Podľa toho gradujeme program k hlavnému vrcholu. Ak spievame s prestávkou, musíme vystupňovať program aj v prvej časti koncertu. Prvá časť býva zvyčajne trochu dlhšia a náročnejšia.

Aby sme predišli veľkej únave a vyčerpanosti spevákov, musíme do programu zaradiť aj oddychové, menej náročné skladby. Také môžu byť ľudové piesne. Ale aj ľudová pieseň môže mať náročnú prekomponovanú úpravu. Skladby na oddych zboru nemusia zákonite vyvolať dojem lacného efektu, môžu byť dokonca skvelým kontrastom k programovo náročným dielam. Na koncerte striedame skladby a cappella so skladbami so sprievodom. Ak máme dobrých sólistov, môžeme program spestriť aj ich vystúpením. Záver koncertu (poslednú skladbu) si zvolíme tak, aby poslucháč odchádzal z koncertu s trvalým emocionálnym zážitkom.

Po úspešnom, pôsobivom a hodnotnom koncerte možno počítať minimálne s jedným prídavkom. **Prídavok** je poklonou publiku. Nesmie byť rušivý vo vzťahu k predvádzaným dielam. Prídavok sa nesmie publiku zunovať, práve naopak, prídavky si vynucuje publikum.

Prípadné prídavky nesmú znížiť umeleckú kvalitu vystúpenia. Vopred si ich preto

*Aj sólistka Zuzka musí vedieť, kde je na pódiu jej miesto. Má to odskúšané z akustickej a priestorovej skúšky. My, zbor, ju sprevádzame v netradičnom postavení či „posadení.“
Nech jej necloníme.*

pripravíme, premyslíme, aby aj žánrovo nadväzovali na poslednú skladbu a nenašli celkový dojem. Nedávame zbytočne veľa prídavkov.

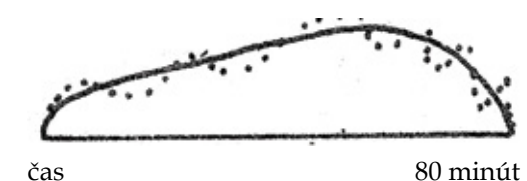
Vystúpenie zboru pôsobí na poslucháča komplexne. Primárne svojím interpretačným majstrovstvom, sekundárne aj mimoakustickými prostriedkami: nenúteným, prirodzeným nástupom, dokonale pripraveným odchodom z pódia, rozmiestnením do polkruhu, jednotným oblečením. To všetko umocňuje zážitky, ktoré poslucháč prežíva.

Výchovný koncert – asi 45 minút. V programe pre malých žiakov by mal dirigent využiť schopnosť empatie a program zostaviť z diel, ktorým rozumejú. Nedávať zbytočne ťahavé skladby, skôr rezké. Nedávať cudzojazyčné, skôr jazykovo zrozumiteľné. Nepredlžovať program, časovo sa skôr pridržať vyučovacej jednotky. Koncert treba konferovať primerane detskému poslucháčovi, nezahľcovať ho informáciami a program gradovať k záveru.

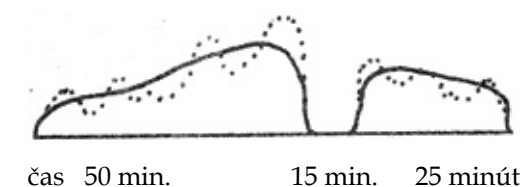
Príležitostný program trvá asi 15 minút.

STAVBA PROGRAMU, DRAMATURGIA

Dramaturgia – je vlastne stavba programu na účel vystúpenia. Je úplne v kompetencii dirigenta. A vzniká prvá otázka, na ktorú si skúsený dirigent detského zboru musí odpovedať: o aké vystúpenie ide. V tejto fáze prípravy predpokladáme, že možnosti svojho zboru dirigent už pozná a vie, aké skladby mu budú vyhovovať. Preto vyberá skladby podľa účelu, či ide o krátke vystúpenie na príležitostnej oslave, jubileu alebo koncerte. Riadi sa pritom vlastným citom aj obsahovou aktuálnosťou skladby pre danú príležitosť. Iný program musí postaviť dirigent pre odbornú porotu na súťaži, iný na výchovný koncert malých žiakov a iný na celovečerný koncert prístupný širokej verejnosti.

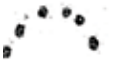

Gradácia koncertu bez prestávky

Gradácia koncertu s prestávkou

Vysvetlivky:

- – jednotlivé skladby
- – celkový priebeh koncertu

Program treba zostavovať tak, aby skladby tvorili akúsi vzájomnú jednotu a smerovali k vyvrcholeniu. Na začiatku obyčajne zaznieva menej náročná skladba. Speváci sa rozospievajú a zvyknú si na atmosféru prostredia, v ktorom vystupujú. Na záver je dobré zaradiť pôsobivú skladbu, aby v poslucháčovi zostal trvalý dojem. Menej náročné, oddychové skladby majú v programe svoje miesto tiež. Sú priestorom na oddych pre spevákov aj poslucháčov. Dramaturgia, stavba programu je tvorivý akt a ten si vyžaduje poriadok, ale aj invenciu, fantáziu, pretože musí mať zrejmu logiku. Program musí byť proporcionálne vyvážený a emocionálne účinný.

*Úsmevy, kvety, darčeky, šťastie, eufória –
záver koncertu, čaká sa prídavok.
A potom opäť zábava.
Vlastne pre nás je to stále zábava.*

PAMÄTAJME!

1. Treba vedieť, **kde, prečo a aké** hudobné výrazové prostriedky použiť.
2. Treba vedieť uvedené výrazové prostriedky **zadirigovať** (ukázať, predviesť gestom).
3. Treba si požiadavky na interpretáciu diela (vymyslené pri štúdiu skladby) **odskúšať na sebe**.

Zborové umenie potrebuje **nadšenie**. Je dobré, ak má zbor nadšeného dirigenta a nadšených spevákov. Spolu potom vytvárajú dielo – koncerty, z ktorých odchádzajú nadšení poslucháči.

LITERATÚRA

- GODIN, I., PALOVČÍK, M. 1958. Hlasová výchova. Bratislava : SVLK, 1958.
- CHVÁLA, J. 1987. Každý sbor má svého sbormistra. Bravo, Kůhřata, Praha : Panton 1987.
- JURÍK, M. 1969. Malá encyklopédia hudby. Bratislava : Obzor, 1969.
- MRLJAN, R. a kol. 1989 Encyklopédia dramatických umení Slovenska 2. Bratislava : Veda, 1989.
- PLICKA, K. 1961. Slovenský spevník. Bratislava : Štátne hudobné nakladateľstvo, 1961.
- POLIAK, A. 2012. Dynamika, nuansy v speváckom zbere. In Múzy v škole 3-4/2011. Banská Bystrica : OZ Múzy v škole, 2012. ISSN 1335-1605.
- POLIAK, A. 2013. Detský spevácky zbor – metodické zamyslenie. In Kontexty hudobnej pedagogiky I. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta UMB, 2013. ISBN 978-80-557-0553-8.
- POLIAK, A. 2013. Tempo v zborových skladbách. In Múzy v škole 1-2/2013. Banská Bystrica : OZ Múzy v škole a KHK PdF UMB, 2013. ISSN 1335-1605.
- POLIAK, A. 2015. Ľudová pieseň v detskom zbere. In Múzy v škole 1-2/2015. Banská Bystrica : OZ Múzy v škole a KHK PdF UMB, 2015. ISSN 1335-1605.
- ZACHAROVÁ, E. 1998. Deti, pod'te si zaspievať, zborník skladieb pre školské detské spevácke zbory. Bratislava : NOC, 1998. ISBN 80-7121-177-8.